

LITERATŪRA.
SVARBIAUSI
TEKSTAI

VINCAS KRĖVĖ

SKERDŽIUS

Alma littera

Antanukas labiausiai myli savo senele. Nei savo motutės, nei tėvelio, nei ko kito jisai tiek nemyli, kiek savo seną seną senele. Ir kur nemylėsi! Motutė dažnai Antanuką subara, kai kada net kumštelėja supykusi, o senele niekuomet jo nenuskriaudžia. Joje Antanukas randa tik meilę, ji didžiausia ir uoliausia jo užtarytoja ir apgynėja.

Tėvelio Antanukas tiesiog bijo. Kodėl, patsai nežino. Gal todėl, kad jį rečiausiai mato, gal todėl, kad tėvelio visi kiti irgi bijo ir klauso kiekvieno jo žodžio.

Kai supykusi motinėle ar net patsai tėvelis nori Antanuką nuskriausti, jisai visuomet turį uoliausią gynėją – savo seną senele. Jei tik Antanukui sunkioje padėty pavyksta pasislėpti už jos sijono, jisai jau ramus, nes žino, kad ten jo nepasieks nei motinėle, nei net tėvelio sunki ranka. Ten Antanukas visai nesibijo, nors labai būtų įpykusi motutė, baisiai grasytų tėvelis.

Antanukas ir miega su senele vienoj lovoj. Kada ji gula ir keliasi, Antanukas retai tejunta. Bet nūnai jisai tuoju nubudo, kai tik senele pabudus atsisėdo lovoj ir ėmė klostyti Antanuką iš visų pusių.

Nubudęs Antanukas praplėšė akis, pasiraivė ir, nejausdamas šalia savęs senelės, ištiesė rankutes ir ėmė aplinkui grobstyti.

– Užmik, užmik dar, mano mažas anūkėli! Matai, dar visai tamsu, – kuždomis įkalbinėja senelė ir dar labiau jį klosto antklode.

Antanukas ištiesė rankutes ir, sugriebęs nusilenkusios prie jo senelės kaklą, apkabino ją ir pabučiavo. Pasikui pasivertė ant kito šono ir apsimetė, kad jau miegas.

Senelė nulipo nuo lovos, pataisė suknelę, ištraukta iš pagalvio skarele susirišo galvą ir nuėjo į krosnį. Antanukas girdi, kaip senelė pas krosnį grobsto skalą, kad uždegtų ugnį.

– Trakšt trakšt... – girdi Antanukas: tai senelė laužo skalas, kad būtų lengviau įžiebti užsiplaiskanojusį nulaužtą skalos galą.

Antanukui baisu vienam gulėti lovoj. Jam vaidenasi, kad pirkios vidury stovi kažkas kaip arklys ir linguoja galva. Visur kažkas knarkia. Antanukas apsikloja antklode galvytę ir ima tyliai šaukti senelę.

– Mik, mik, anūkėli! Aš čia, aš tuo įpūsiu ugnelę, bus šviesu, – ramina jį Antanuką.

Išgirdęs šnabždantį senelės balsą, Antanukas visai nurimo. Jis iškišo iš po antklodės galvytę, pasivertė ant kito šono, į tą pusę, iš kur girdėti senelės balsas, ir pravėrė akis. Nors baisu žiūrėti tamsumon, bet jau ten nieko, kas jį gąsdintų, nemato. Įsižiūrėjęs savo šviesiom akutėm, Antanukas vos vos mato, kaip senelė stovi prie krosnies, knaisioja „duobėje“ ir grobsto

užsilikusias dar ten mažas žarijėles vienon krūvelėn. Antanukas mato, kaip senelė prispaudė žarijas skalų galais, kad papūtus jos į šalis nenulekiotų, pasilenkė ir, prikišus raukšlėtą veidą į pačias žarijas, ėmė pūsti...

Antanukui gražu ir linksma žiūrėti, kaip senelė pučia ugnį. Jos veidas toks nuostabus atrodo, lyg spinduliuotas, ir nuolat keičiasi. Antanukas tai aiškiai mato visą jos veidą, skalas ir jas prilaikančius senelės pirštus, tai vėl visa temsta, ir jis vos vos mato atsikišusias senelės lūpas. Kada ji pūstelėja smarkiau, žarijos šviesiau sužiba, ir aplink senelę Antanukas mato didelį įvairių spalvų ratą. Nuo to rato į visas šalis trykšta spinduliai, kurie nuolat keičiasi, dreba, mirga, didėja, tai vėl mažėja... Antanukui įdomu, ar senelė mato tą ratą? Keista, kodėl ji nemėgina jo pagauti?..

Ugnis įpūsta, skalos užžiebtos, ir senelė jau kemša vieną žibintuvan, kuris riogso pirkios vidury, kitą mažan žibintuvėlin, pakabintan prie kamino. Antanukas nusigręžia, vėl ima snausti ir pagaliau užmiega...

Kai Antanukas nubudo, krosnis jau buvo pakurta, puodai sukaisti. Moterys vienos dar dairėsi aplink krosnį, kitos jau sėdėjo ant suolo ties žibintuvu ir verpė. Vyrų pirkioje jau nebebuvo – jie, vos tik užsikėlę, išėjo kluonan kultų.

Gaidys pakrosnėje rėkia visa gerkle, nežinia, kurį jau syk. Jis, budintojas, Antanuką ir pažadino...

Antanukui nesinorėtų dar keltis: taip šilta ir jauku gulėti lovoje, iš visų pusių apklostytam antklode, kailiniais, ir snaudžiant klausyti, kaip treška deganti skala

ir durzgia rateliai. Bet pažiūri Antanukas į vieną langą, kuris greta lovos, į kitą, kuris tiesiog lovos gale, ir baisu jam: langai tokie tamsūs, o už tų langų kažkas baisus baisus vaidenasi. Nors Antanukas nežino, kas ten gali būti, bet jaučia, kad ten už langų stovi kažkokios nepaprastos esybės, grasančios jam pavojumi.

Ir Antanukas, dar gerai nenubudęs, trindamas kumščiuokais akis, sėdasi ir sprunka nuo lovos žemėn.

Senelė jau sėdi savo priprastoje vietoj – ant kulbelės šalia krosnies ir, seilindama pirštus, verpia plonai plonai geriausius linelius.

– Senelei gerai ten sėdėti – ir nuo krosnies šilta, ir puodus ji mato; nenubėgs, nepervirs niekas...

Nulipęs nuo lovos, Antanukas strikt prie senelės. Pribėgęs apkabino ją rankutėm už liemens.

– Ko taip, anūkėli mažas, anksti užsikėlei? – klausia jį senelė, liovusi verpti ir glostydama raukšlėta ranka Antanuko galvelę.

Antanukas nieko neatsako, tik glaudžia galvytę į jos kelius.

Senelė užsuko verpstoką* ant ratelio, kad tasai nenusvirtų, atsikėlė, paėmė Antanuką už rankutės ir nusivedė į suolelį po lentyna. Ten buvo du kibiru šalto šalto, vos tik iš šulinio pasemto, vandens. Pasisėmusi pilną kaušelį – „belčių“ – vandens, senelė prausia Antanukui pirmiausia rankutes, paskui veidą. Antanukas prunkščia, jam šalta, nemalonu, jis nenorėtų praustis,

* *Verpstokas* – senovinis verpimo įrankis.

ir kam kitam jis niekuomet nesiduotų, bet ką padarysi, kad jį prausia pati senelė, kurią jisai labai labai myli...

Nupraususi kaip ėriuką, senelė veda Antanuką į skobnis ir, nutraukusi nuo duonos kepalo rankšluostį – „taračkinį“, ima šluostyti jam pirmiausia burną, veidus, paskui rankutes.

Rankšluostis storas, šiurkštus, Antanukui veidą skauda, žandai dega, norėtusi bėgti ar bent verksti, bet jis tik žiūri senelei į akis ir skundžiasi.

– Bobule, greičiau! Man šalta.

– Nieko, anūkėli, pakęšk. Priekrosny sušilsi, – ramina senelė ir dar drūčiau trina rankšluosčiu jam veidus.

– Bobule, man skauda! – skundžiasi drebėdamas Antanukas.

– Nieko, anūkėli, pakęšk. Baltėsnis būsi, Dievulis geriau mylės.

Ir anūkėlis kenčia. Ne dėl to kenčia, kad jį Dievulis labiau mylėtų, bet kad to nori senelė.

Nušluosčiusi rankutes, senelė vėl apklostė rankšluosčiu duoną ir nuėjo į krosnį. Paėmus iš kampo skujinę, nušlavė priekrosnį, paruošė ten prie stulpelio, po pačia krosnies kakta, Antanukui sėdėti vietą, sąšlavas sušlavė krosnin ir pastatė skujinę kampan.

Nors Antanuko veidai dega kaip ugnis, bet jam rodo, kad burna dar šlapia, kad pasmakrėje šalta, kad senelė dar ne visai gerai jį nušluostė. Eidamas paskui senelę, jis dar šluostosi marškinaičių sterble.

Vos senelė nuvalė vietą, Antanukas strakt ant kulbelės, nuo kulbelės ant priekrosnies ir jau sėdi jam

pagamintoje vietoj. Ištiesė kojytes ir šildosi prieš krosnies lempą.

Gera, jauku ir šilta.

Senelė irgi atsisėdo ant kulbelės, pataisė verpstoką ir pasitraukė arčiau į save ratelį.

Prieš pradėdama verpti, senelė ima Antanuko dešiniąją rankutę, vadžioja ją nuo kaktos į krūtinę, į kairį, į dešinįjį petį ir vėl į krūtinę – moko jį žegnotis.

– Valdan Dievo Tėvo ir Sūnaus ir Dvasios Šventosios, amen, – kartoja Antanukas. Persižegnojęs suglaudžia delnus pirštais aukštyn ir iškelia juos aukščiau nosies, taip aukštai, kad net Dievulis pamatytų.

Paskui Antanukas drauge su senele kalba poterius.

Neįdomūs jam tie poteriai, nuobodūs, nenorėtų Antanukas jų kalbėti. Bet ką padarysi, kad senelė liepia ir net neleidžia nei vieno žodžio praleisti.

Kur tik atmena poterių žodžius, Antanukas stengiasi prašokti senelę. Jis nori jai parodyti, kad jau daugel išmoko, daugel žino, o taip pat paskubinti, kad greičiau pabaigtų.

– Neskubėk, anūkėli, Dievulis supyks. Reikia iš lėto, aiškiai kiekvieną žodį tarti, kad Dievulis viską girdėtų, – bara senelė savo anūkėli, baigusį poteriauti. – Pamatys Dievulis, kad tu, poterius kalbėdamas, dairaisi į visas šalis, supyks ir neleis tau dideliam užaugti. Pasiiksi visuomet tokis mažutėlis kaip dabar.

Antanukas labai nori užaugti didelis kaip tėvulis ir bijosi, kad Dievulis tikrai nesupyktų. Tik jam nuostabu, kaip Dievulis gali iš dangaus pamatyti, kad jis dai-

rosi, jei kieme taip tamsu, jog net į langus baisu pažiūrėti.

Antanukas dirstelėjo į langus ir nusiramino.

– Nebijau, nepamatys! – atrėžė jisai senelei.

– Vai, ką dabar tu kalbi? – lyg nusigando senelė. – Dievulis viską mato, anūkėli, ir viską girdi. Taip sakyti nereikia.

– Ištrauks tau Dievulis liežuvį per viršugalvį, – paąšdino ją Alena, dvidešimties metų merga samdininkė.

Antanukas truputį nusigando. Kas bus, jei Dievulis tikrai supyks ir panorės jam traukti liežuvį per viršugalvį. Netikėti negalima, nes ir motutė jam ne kartą taip grasė.

Antanukas pačiupinėjo viršugalvį, pakaušį, bet ten nesurado jokios skylutės, pro kurią galėtų Dievulis ištraukti jam liežuvį.

– Dievulis reikia mylėti, reikia jo bijoti, – moko ją senelė.

Kad Dievulio reikia bijoti, Antanukas supranta. Jis jau seniai Dievulio bijo. Dievulis tokis rūstus, baisus ir negeras. Bet kam jis mylėti, Antanukas visai nesupranta.

Tik gal taip reikia, kad senelė liepia. Juk ji viską žino, viską išmano...

Antanukas atsiminė vasarą, kada Dievulis supykęs visą naktį žvairavo ir taip baisiai žmones barė, jog net langai drebėjo.

Antanukas tada labai labai bijojo, verkė ir slapstėsi po antklode ir vis glaudėsi į senelės pašonę.

Visa tai atsiminęs, Antanukas nusigąsta ir pasižada, poterius kalbėdamas, nebesidairyti.

– Še tau, mažas mano anūkėli, pasistiprink, kad greičiau man didis užaugtai! – Ir senelė kemša jam rankutėn geroką pyrago lustą ir saldaus pieno margam puodely.

Visa tai buvo jau seniai parengta senelės, dar Antanukui bemiegant.

Antanuko prašyti nereikia. Apžebojęs puodelį, geria jisai pienelį ir balta gardžia duona užkąsdinėja. Tenka pienelio ne tik jam, bet ir jo marškinėliams, kurie ant pilvo nuo pralieto pieno visai sušlampa.

Suvalgęs pyragą ir išgėręs pieną iki puodelio dugno, Antanukas saldžiai apsilaižė. Jis dar norėtų, bet žino, kad daugiau nebegaus: tik tiek jam šią naktį kiškutis prikepė.

Antanukas dar niekuomet nėra matęs kiškio, bet žino, kad jis mažiesiems vaikams labai labai geras: kas rytas jisai pagamina Antanukui baltos gardžios duonelės visą lustą. Kai tik kas grįžta iš kur, kiekvienas parveža Antanukui nuo kiškučio dovanų...

Antanukas labai norėtų tą gerą kiškutį pamatyti, bet nežino, kur jis gyvena.

– Bobule, o kur dabar kiškutis gyvena?

– Miške, anūkėli, laukuose.

– Kaip jis nesušąla? – stebisi Antanukas. Jis žino, kad dabar ore labai šalta.

– Jam Dievulis dovanojo šiltus kailinėlius. Jis, anūkėli, didžiausio šalčio nebebijo, – aiškina senelė.

Vėl Dievulis, visur Dievulis. Kokis gudrus tasai Dievulis. Net kiškučio, ir to nepamiršo. Matyti, tasai Dievulis tikrai geras, kad jis kiškučio pasigailėjo, to kiškučio, kuris mažiesiems vaikams tokią gardžią duonelę kepa.

Gardi, labai gardi kiškio duonelė!..

Antanukas surinko sterblėje gurinius ir įsidėjo burnon, nubraužė rankove sušlapusius ant pilvo marškinius, sugniaužė šlapią vietą ir pakišo po ja sausą marškininių dalį, kad pilvo neperštėtų, ištiesė kojas per visą priekrosnį ir šildosi.

Senelė tik verpia, tik verpia... Ratelis tik urzgia, tik urzgia...

– Bobule, kodėl dūmai eina per kaminą, o ne pirkion? – domisi Antanukas.

– Todėl, anūkėli, kad kamine yra skylė. Ji tai ir ryja dūmus, – aiškina senelė, nesiliaudama verpus.

Nors kamine maža skylutė, kurios net nematyti, o čia pirkion kaip vartai, bet senelės paaiškinimu Antanukas visai patenkintas. Nukreipęs galvytę į aukštą, vos kaminan neįlindęs, stengiasi Antanukas pamatyti, kokia toji skylė, kuri dūmus ryja.

Jam jau vaidenasi, kad ten aukštai, ant stogo, ties kaminu, tupi kažkas kaip katė ir vis ryja, vis ryja dūmus.

– Nelįsk, anūkėli, kaminan, nežiūrėk į viršų, – akutes užsikrėsi, plaukučius nusvilsi, – persergsti jį senelė.

– Bobule, o kam toji skylė ryja dūmus? – vėl domisi Antanukas.

– Kad pirkion nerūktų, anūkėli. Taip jau Dievulis padarė.

Antanukas vėl stebisi, koks gudrus Dievulis. Jis viską moka, jis viską žino.

Antanukas norėtų nors vieną vienintelį sykį pamatyti Dievulį, kuris tokis gudrus, bet taip, kad Dievulis nematytų, kai Antanukas į jį žiūrės.

Antanukas jau žino, kad tasai, kuris ant sienos kabo, tai ne patsai Dievulis, tik kažkokis kitas. Irgi Dievulis, ne tasai, kuris gyvas, viską mato, viską žino, kurio visi bijo...

Tasai gyvena aukštai aukštai, ten – danguje...

Antanukas užsimerkė ir įsivaizdavo, kaip jis žiūrės į Dievulį...

Čia Antanukui mintys nutrūko. Į krosnį priėjo Alena, apgręžė puodus, pastūmėjo juos arčiau ugnies.

Betūpčiodama aplink krosnį, netikėtai paspyrė koja pakrosnės dureles, ir viena kita višta pro jos kojas ėmė veržtis pirkios vidurin. Alena supyko, paspyrė vištas koja taip, jog tos net sukudekino.

– Tai jūs čia man sprausitės, varlės! – sukeikė Alena ir užspyrė dureles pagaliu.

Vištos, pastumtos koja, sukudekino, gaidys joms atsiliepė.

– Kam tu jas stumdai koja? – subarė Aleną senelė. – Užgausi, dar kiaušinius ims lieti.

– Neims jų galas, – atsikirto Alena, – ko lenda.

– Lįstai ir tu, kad ten tave patupdytų, – atsiliepė Antanuko motutė. – Mato šviesą ir lenda.

Antanukas klauso ir domisi. Jis vaizduojasi sau, kaip ten, pakrosnėje, vištukėms tamsu ir baisu, o pikta Alena neleidžia joms išeiti į šviesą.

Antanukui pagailo vištukių.

– Bobule, kam Alena skriaudžia vištukes? – klausia jisai senelės.

– Negerai daro, anūkėli. Dievulis ant jos užpyks, kad ji plūstasi, nupjaus jai, begėdei, liežuvį.

Antanukui patiko, kad Dievulis nubaus Aleną. Tenskriaudžia ji vištukių. Dievulis geras. Teks jai, begėdei, už vištukes.

Antanukas sau vaizduojasi, kaip Dievulis ateis pir-kion, rūsčiai rūsčiai dirstelės į Aleną ir paklaus:

– Kam tu nuskriaudei vištukes ir plūdai jas?

Alena nusigąs ir nežinos, kas sakyti Dievuliui. Tada Dievulis išsiims didelį didelį peilį ir lieps Alenai iškišti liežuvį...

Dievulis senas, rūstus, baisus, su ilga barzda... Alena verkia, prašosi, dreba, bet Dievulis nieko neklauso, ištraukė liežuvį, šmaukšt peiliu ir nupjovė...

Kraujas varva iš žaizdos, Alenai sopa, ji nieko nebe-gali pasakyti, tik balbutuoja, lyg kirkindama ką.

O Dievulis taip rūsčiai jai sako:

– Neplūsk vištukių, varlėmis nesipravadžiuok!..

Alena taip verkia, taip verkia. Jai taip skauda, taip sopa, o visi tyli nusigandę...

Nusigando ir Antanukas. Jis iškišo savo liežuvį, pa-čūpinėjo pirštu, ar dar sveikas, ir truputį iš pačio kraš-tuko įgnybo.

Skauda!

Antanukui pagailo Alenos, o ant Dievulio jis labai supyko, kada įsivaizdavo sau tokią baisią Alenos skriaudą. Antanukas jau visai pamiršo, dėl ko ją Dievulis nuskriaudė.

Kokis žiaurus, kokis piktas tasai Dievulis, jei jis nori taip skaudžiai Aleną nuskriausti. Kad Antanukas būtų tokis didelis kaip tėvulis ar bent kaip Kastantas, jis niekuomet neleistų Dievuliui liežuvio Alenai pjauti!..

Tuo metu, kada Antanukas taip gaudinasi Alenos likimu, toji visai rami, lyg jai nerūpėtų, kas jos laukia. Ji sau ima iš pakrosnės malkas ir meta krosnin vieną pagalį, kitą...

Pasipylė kibirkštys, kaip bičių spiečius. Antanukui net baisu, kad kuri nors nekrįstų ant jo ir neapdegintų jam kojų...

Jis pasitraukė arčiau į senelę, surangė kojytes ir paslėpė jas po marškinaičiais.

Pasitraukęs šalin, Antanukas seka žibančiom akutėm, kaip kibirkštys skrenda aukštyn. Jam įdomu, kur jos skrenda, kur dingsta?

– Bobule, kur tos visos kibirkštutės lekia? – klausia jisai senelės.

– Jos dangun skrenda, anūkėli, dangun, kad papasakotų Dievuliui, ką apie jį žmonės mano, – aiškina jam senelė.

Antanukas labai nusigando, kad Dievulis dabar viską sužinos, ką jisai apie jį galvojo.

Nusigandęs jis dar arčiau pasitraukė prie senelės.

Koks keistas tasai Dievulis. Antanukas jo labai bijo! Vai, kaip bijo!..

Kažin, ar ir senelė jo bijo? Gal ir tėvulis?

Kas kas, o tėvulis tai jau – ne! Jisai nieko nebijo, tik jo visi.

Antanukas atsiminė, kaip vakar Alena sugurino geležinį puodą. Kiaurą dieną ir ji, ir motutė, ir visi laukė tėvulio, iš Alytaus parvažiuojančio, ir vis bijojo, kad jisai labai labai nubars visus.

Tėvulis parvažiavo vėlai vakarą ir parvežė jam gardžios gardžios kiškio duonytės.

– Bobule, o kur kiškelis duonelę kepa, kad jis pirkios neturi?

Senelė kurį laiką nieko nesako, tyli, nes anūkėlis savo klausimu ją taip staiga užklupo, jog nežinojo net, kas jam atsakyti.

– Jis, anūkėli, turi po krūmeliu sau krosnį išsikasęs.

Antanukas patenkintas. Jis sau vaizduojasi krosnį po dideliu krūmu. Aplinkui sniegas, šalta, o po krūmu kūrenasi krosnis, ten tupi kiškutis ir kepa mažiems vaikams duonelę.

Antanukas jau ne sykį matė, kaip senelė dar iš vakaro raugė didelėj dėžėj duoną. Kitą dieną, anksti, vos tik užsikėlus, Alena, pasiraitojus rankoves, kumščiais minkė duonelę ir beminkydama šluostė alkūne prakaituotą veidą. Paskui, visai išaušus, motutė darė iš tirsštos tešlos didelius kepalus, dėjo ant ližės*, prausė su vandeniu, o tėvulis nešiojo ir šaudė krosnin.

* *Ližė* – mentė plačiu galu duonai įdėti į krosnį.